

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖИ ЯК ПЛАТФОРМА ІНФОРМАЦІЙНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ

Світлана Федорівна ГУЦУ,

*канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри права
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «ХАІ»*

Мережа Інтернет в сучасному світі сприймається як логічна частина буття людини, суспільства і держави. Цифровий світ практично повністю перейняв усі атрибути матеріальних відносин: від побудови соціальних зв'язків до економічних і політичних впливів. Мережа Інтернет – це унікальне явище цифрового світу, що демонструє поєднання розвитку технологій і суспільства, - цифровізацію людини. І цю обставину під впливом нових інформаційних технологій, і особливо соціальних мереж, людина відчуває практично в усіх сферах її функціонування: у політиці, економіці, міжособистісних стосунках, в інформаційному полі, культурі тощо. Сучасні соціальні мережі є одними з найбільш відвідуваних ресурсів. Вони дають можливість одночасно передавати інформацію на будь-яку відстань у реальному масштабі часу значній аудиторії в усьому світі. Згідно з даними компанії comScore, соціальні мережі використовують близько 80% усіх користувачів Інтернету [1]. Соціальні мережі дедалі більше стають певною мірою інформаційним відбитком громадянської активності, оскільки саме цей канал комунікації використовується для поширення ідей, об'єднання однодумців у спільноти (як віртуальні, так і реальні), організації заходів, координації зусиль. Практично всі суспільно значущі процеси, події, явища залишають певний інформаційний відбиток у соціальних мережах [2]. І це робить їх об'єктом посиленої уваги суспільних і політичних організацій, урядів, правоохоронних органів. За аналітичними даними різних неурядових організацій, з кожним роком зростає кількість користувачів мережею Інтернет і з кожним роком посилюється втручання урядів у роботу мережі і її елементів. Так, кількість українських інтернет-користувачів, за даними компанії GlobalLogic, на початку 2021-го становила майже 30 млн, тобто приблизно 67% населення країни. На початку 2020 року в Україні було 19 млн користувачів соцмереж, у 2021 році цифра досягла 26 млн. Водночас зросло і проникнення соцмереж: наразі у них зареєстровані 60% населення країни, з початку 2020-го до початку 2021 року українська аудиторія соцмереж збільшилася на 7 млн осіб [3].

Технології спілкування в соціальних комунікаціях дають нові можливості для соціальної і громадської активності людини, диференціації суспільства, формування і стійких, і тимчасових соціальних структур. Характерною особливістю цих структур є неконтрольована добровільність, вони глибоко відображають особистісні інтереси своїх членів, стимульовані відчуттям зростаючого взаєморозуміння, чого не могли давати в силу низького рівня інтерактивності традиційн ЗМІ, навколо яких гуртувалися раніше політичні, економічні та інші соціальні спільноти [4].

Сьогодні свобода самовираження в Інтернеті перебуває під безпрецедентним тиском. У 2021 році по всьому світу було зафіксовано зростання випад-

ків арешту користувачів за ненасильницькі політичні, соціальні чи релігійні висловлювання, ніж будь-коли раніше. Офіційні (державні) структури призупинили доступ до Інтернету як мінімум у 20 країнах, а 21 держава заблокувала доступ до платформ соціальних мереж. Влада щонайменше 45 країн підозрюється в отриманні від приватних постачальників складного шпигунського ПЗ або технології вилучення даних. Користуючись відсутністю єдиного бачення серед інтернет співтовариства принципів побудови вільного та відкритого Інтернету, уряди багатьох держав застосовують свої власні підходи до контролю над цифровою сферою. Політики в багатьох країнах вказали на необхідність повернути контроль над Інтернетом від іноземних держав, транснаціональних корпорацій та, у деяких випадках, громадянського суспільства. Цей перехід влади у цифровому середовищі від спільнот до держави відбувся на тлі рекордного придушення свободи слова в Інтернеті. [5]

Треба зазначити, що в порівнянні з іншими країнами, український ринок ІКТ досить ліберальний та поступово розвивається. За даними Національної комісії з державного регулювання зв'язку та інформатизації (NCCIR), на кінець 2020 р. в країні налічувалося 4218 інтернет-провайдерів. Цифровізація стала пріоритетним завданням українського уряду з 2019 року. Було створено Міністерство цифрової трансформації шляхом реструктуризації Державного агентства електронного управління. Цей орган відповідає за формування та реалізацію державної політики у таких галузях, як електронний уряд, та відповідає за формування цифрових навичок серед українців. Але інформаційний онлайн-ландшафт України, як і раніше, забруднений вітчизняною та зарубіжною дезінформацією. Соціальні мережі стають все ефективнішими комунікаціями суспільного розвитку і міждержавних відносин. Зростаюча суспільна важливість їх, у свою чергу, зумовлює і зростаючу уразливість цих елементів інформаційної структури для негативних інформаційних впливів. Вони стають в останні десятиріччя об'єктами інформаційної агресії, інформаційних воєн.

Такого роду негативні впливи характерні сьогодні для української дійсності. При цьому на особливу увагу заслуговують прояви інформаційної агресії саме в соціальних мережах, де присутність державних установ України незначна, дія правових інструментів, орієнтованих на інформаційну сферу, малоефективна через відставання від сучасного технологічного прогресу, а українські користувачі в атмосфері нових для них інформаційних можливостей ще не завжди проявляють свою громадянську свідомість, особливо необхідну під час інформаційних протистоянь. Сторінки в тій чи іншій соціальній мережі мають практично всі політики, лідери партій і рухів, чиновники, лідери громадської думки. Не будучи офіційним сайтом персони, сторінка в соціальній мережі дає змогу спілкуватися неформально, а не тільки транслювати прес-релізи про події та заяви. Відповідно, соціальні мережі можуть ставати складним сучасним інструментом маніпулювання, за допомогою нових технологій передачі інформації впливати на настрої у суспільстві, актуалізувати ті чи інші події, або ж створювати їх, актуалізуючи «необхідну» проблематику [4]. Так, платні коментатори та тролі швидко поширилися у публічній онлайн-сфері України. Деякі звіти про розслідування припускають, що багато українських політичних діячів наймають компанії зі зв'язків з громадськістю та тролінгові групи, щоб підняти свою репутацію або напасти на своїх опоне-

нтів в Інтернеті. Платформи соціальних мереж (насамперед Facebook) стали основним джерелом новин для багатьох українців, що призвело до зростання використання платних коментаторів та тролів на цих платформах у політичних цілях. Наприкінці 2020 року радник президентської адміністрації розкрив плани співпраці з блогерами, можливо, на платній основі, для «просування державної політики та створення позитивного іміджу держави»[5]. У квітні 2021 року Facebook видалив облікові записи та сторінки, задіяні в СІВ та пов'язані з президентською політичною партією «Слуга народу», а також кілька сотень сторінок та облікових записів, пов'язаних з юридичними та фізичними особами, що підпадають під санкції Міністерства фінансів США, та деякими особами, консультантами колишнього прем'єр-міністра Володимира Гройсмана [6].

З огляду на все вищесказане, постає питання, хто несе відповідальність за розміщений в акаунті контент, яким можуть порушуватись інформаційні права громадян (на правдиву і достовірну інформацію) або честь та гідність іншої особи, власник соціальної мережі чи користувач акаунту. Згідно з Законом України «Про авторське право та суміжні права», власник веб-сторінки це особа, яка є володільцем облікового запису, що використовується для розміщення веб-сторінки на веб-сайті, та управляє і/або розміщує електронну (цифрову) інформацію в межах такої веб-сторінки. Власник веб-сайту не є власником веб-сторінки, якщо останній володіє обліковим записом, що дозволяє йому самостійно, незалежно від власника веб-сайту розміщувати інформацію на веб-сторінці та управляти нею. Отже законодавець окремо вирізняє власника веб-сайту (в нашому випадку соціальної мережі) та власника веб-сторінки (акаунту), і це стосується й відповідальності за розміщення інформації в соціальних мережах. За інформацію, розміщену у власному акаунті, особа може нести юридичну відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Шемаєв В. М., Присяжнюк М. М., Онофрійчук А. П. Соціальні мережі в аспекті інформаційної безпеки. *Наука і оборона*. № 3. 2019. С.36-39.
2. Чуприна Л. Соціальні мережі як інструмент реалізації громадських ініціатив. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1085:sotsialni-merezhi-yak-instrumentrealizatsiji-gromadskikh-initsiativ&catid=127&Itemid=460
3. Інформаційне агентство «Інтерфакс-Україна». URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/telecom/730770.html>
4. Проблеми суспільної безпеки в процесі розвитку соціальних мереж. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1745:problemi-suspilnoji-bezpeki-v-protsesi-rozvitku-sotsialnikh-merezh&catid=78&Itemid=412
5. Freedom on the Net 2021 «The Global Drive to Control Big Tech. 2021». URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2021/global-drive-control-big-tech>
6. «Отчет о скоординированном недостоверном поведении за апрель 2021 г.», Facebook, 6 мая 2021 г. URL: <https://about.fb.com/news/2021/05/april-2021-coordinated-inauthentic-behavior-report/>